



MUDANYA ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ (1875-1908) RUSHDIYE SCHOOLS IN MUDANYA (1875-1908)

Serpil PİR*

Öz

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda idari, askerî, iktisadî, içtimai vb. birçok alanda köklü değişiklikler yapmıştır. Bu değişim ve dönüşüm, eğitim alanında da yaşanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, Batı'dan esinlenerek 18. yüzyıldan itibaren eğitimde birtakım modernleşme çabalarına girmiştir. Öncelikle askeri alanda başlayan eğitimde modernleşme çabaları 19.yüzyılda da devam etmiştir. Bu süreçte Osmanlı taşrasında birçok eğitim kurumu açılmıştır. Taşrada açılan modern eğitim kurumları yanında geleneksel eğitim kurumları da varlıklarını devam ettirmiştir.

Bu çalışmada Osmanlı taşrasında modern eğitim kurumlarından biri olan Mudanya erkek rüşdiye mektebi ele alınmıştır. Mektebin kuruluşu, mektepte görev yapan personel, mektebin öğrenci mevcudu, ders araç gereçlerinin temini ve mektebin tamiri meselesi arşiv belgeleri, vilayet ve maarif salnameleri incelenerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mudanya Kazası, Eğitim, Rüşdiye Mektebi, Talebe, Muallim-i Evvel, Muallim-i Sâni.

Abstract

In 19th century, Ottoman Empire has made radical changes in many areas, such as administrative, military, economic, social etc. This change and transformation have also been made in the field of education. In this context, being inspired from the West, Ottoman Empire has gone into a number of modernization efforts in education since 18th century. First of all, modernization efforts starting in the military field have continued in the 19th century as well. In this period, many educational institutions were established in rural regions of the Ottoman Empire. In addition to modern educational institutions established in rural regions, traditional educational institutions also maintained their presence.

This study examines the function of the Rushdiye School in Mudanya which was one of the modern educational institutions in rural regions of the Ottoman Empire. Examining archive documents and provincial and educational annuals, we tried to explain the establishment of the school, assigned personnel, number of students, supply of course tools and materials and school maintenance.

Keywords: Ottoman Empire, District of Mudanya, Education, Rushdiye Schools, The Student, The First Teacher, The Second Teacher.

Giriş

Osmanlı klasik dönem eğitim sisteminin temelini sıbyan mektepleri¹ oluşturmaktaydı. Hemen hemen her mahallede bulunan bu mektepler genellikle sokakların kesiştiği yerlerde, cami veya mescit yakınında yer alırlardı (Hızlı, 2008: 86). Belli bir yönetmeliği veya programı olmayan sıbyan mekteplerinin temel amacı çocuğa okuma-yazma, İslam dininin kurallarını ve Kur'an'ı öğretmekti. Öğretimin ezbere dayandığı bu okullarda genellikle Elifba, Kur'an, İlm-i hal, Tecvid, Türkçe ahlâk risaleleri, Türkçe, Hat (yazı) dersleri okutulmaktaydı (Kodaman, 1991, 57). Zorunlu olmayan bu okullara 5-6 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklar gidebilir ve 3-4 yıl kadar öğrenim görürlerdi (Akyüz, 2012, 89). Osmanlı Devleti'nde, talebelerin sıbyan mektebini bitirerek veya en az o seviyede özel bir öğrenim gördükten sonra başladığı bir diğer eğitim kurumu medreselerdi.² Osmanlı medrese teşkilatında bir talebe, tedris hayatına Haşiye-i Tecrid medresesinde başladığı. Daha sonra Kırklı, Hâriç ve Dâhil medreselerin derslerini görüp, Sahn-ı Semân veya Süleymaniye medresesine devam ederdi. Bunları tamamladıktan sonra icazetini alırdı. Yani kendisine müderrislik yapabileceğine dair diploma verilirdi (Kazıcı, 1999, 165). Bu dönemde diğer bir eğitim kurumu saray içi eğitim veren Enderun Mektebi idi. II. Murat zamanında kurulan Enderun Mektebi, Fatih Sultan Mehmet zamanında önemli bir gelişme göstermiş ve esaslı bir hale gelmişti. Enderun Mektebi'nde, devşirme suretiyle alınan çocuklar eğitilirdi. Daha sonra bu çocuklar mülkî, idarî ve askerî kadrolarda değerlendirilirdi (Akkutay, 1999, 187-188; Akyüz, 2012, 94-98).

* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Bursa, serpil_pir_16@hotmail.com.

¹ Osmanlı Devleti'nde sıbyan mekteplerine zamanla "dârü't-ta'lim, dârü'l-ilm, muallimhane, mahalle mektebi, taş mektep, mekteb-i ibtidâiyye de denilmiştir. Bkz. (Baltacı, 2004: 6).

² Osmanlı Devleti'nde ilk medrese 1331 yılında Orhan Bey tarafından İznik'te inşa edilen İznik Orhaniyesi idi. Daha sonra bu medreseyi Bursa ve Edirne gibi devlete başkentlik eden şehirlerde kurulan medreseler izledi. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle birlikte Fatih Külliyesi içerisinde sekiz medreseden oluşan Sahn-ı Sernân ve bundan yaklaşık bir asır sonra Kanuni Sultan Süleyman devrinde Süleymaniye medreseleri kuruldu. Bu medreseler konumu, fiziki ve mimari özellikleri, sahip oldukları maddi imkânlar ve özellikle müfredat programları ile devrin ihtiyaçlarına cevap verebilecek donanımdaydılar. Bu bakımdan Osmanlı medrese teşkilatı için önemli bir yeri teşkil etmekteydiler. Bkz.(İşpirli, 2003:327-333).



18. yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeleri yakından takip edemeyen Osmanlı Devleti, eski üstünlüğünü yitirip zayıflamaya başladı. Bu zayıflama etkisini maarif alanında da gösterdi. Medreseler başta olmak üzere Osmanlı klasik dönem eğitim kurumları, gerek devletin içinde bulunduğu durumdan, gerekse kendi bünyesinde ortaya çıkan çeşitli sebeplerle, dönemin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldi.³ Osmanlı Devleti, Batı'yı örnek almaya başladığı 18. yüzyıldan itibaren birtakım modernleşme hareketlerine girişti. Bu girişimler daha çok askeri alanda gerçekleşti. Bu süreçte 1773 yılında Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, 1796 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun açıldı. 1826 yılında Yeniçeri ocağı kaldırıldı. 1827 yılında Mekteb-i Tıbbiye, 1834 yılında Mekteb-i Harbiye açıldı (Kodaman, 1991: 2).

18. yüzyılda askeri alanda başlayan eğitimde modernleşme çabaları 19. yüzyılda da devam etti. Bu dönemde açılan modern eğitim kurumlarından biri de rüşdiye mektepleri idi. Rüşdiye mekteplerinin açılmasına yönelik ilk teşebbüsler II. Mahmud devrinin sonlarında başladı. 1838 yılında kurulan Meclis-i Umur-ı Nafia, sıbyan mektebinin üzerinde "Selatin-i İzam Mektepleri" adıyla orta öğretim kurumlarının açılmasını teklif etti. Ancak yapılan çalışmalar sonunda Meclis-i Umur-ı Nafia'nın öngördüğü şekilde Batı tarzı genel orta öğretim kurumları açılmadı. Babıalı bürokrasisine memur yetiştirmek için Mekteb-i Maarif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiyye'nin kurulması ile yetinildi (Öztürk, 2008: 300-301). İleride bu seviyede açılan okullara rüşdiye denmesiyle, bu iki okul da ilk rüşdiyeler olarak kabul edilmiştir (Kodaman, 1991: 92). Rüşdiye mekteplerinin açılmasını hazırlayan süreç Sultan Abdülmecid'in 13 Ocak 1845 tarihinde eğitim konusuna ilişkin gerekliliklere işaret eden fermanını yayımlaması ile oldu. 1847 yılında Mekâtib-i Umûmiye Nazırı Kemal Efendi tarafından İstanbul'da ilk kez pilot okul olarak 2 rüşdiye mektebi açıldı. Açılan rüşdiyelerden iyi sonuç alınınca, 1848'de İstanbul'da 5 rüşdiye mektebi daha açıldı (Somel, 2010: 60-65). İstanbul'da açılan rüşdiye mekteplerinin ardından bu mekteplerin taşrada da açılmasına karar verildi.

Rüşdiye mekteplerinin zamanla sayısı arttı. Bu artışta, 1869 yılında yayınlanan Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi etkili oldu. Nitekim nizamnamenin 18. maddesi nüfusu 500 haneyi aşan yerleşim birimlerinde rüşdiye mekteplerinin açılmasını öngörmektedir.⁴ Nizamnameye göre açılacak olan rüşdiye mekteplerinin çeşitli masrafları vilayet maarif idaresi sandığı tarafından karşılanacak, rüşdiye mektebi binaları Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından belirlenen resme uygun olarak yapılacaktır. Mekteplerde talebe sayısına göre muallim-i evvel, muallim-i sâni olacak, bunun yanında her mektepte bir mubassır ve bir bevvâb bulunacaktır (4 Temmuz 1869/24 Cemâzi'el-evvel 1286 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi, Düstür, I. Tertib, C.2, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, 187-188). Öğrenim süresinin dört yıl olduğu rüşdiye mekteplerinde, mebâdi-i ulûm-ı diniyye, lisân-ı Osmanî kavâidi, imlâ ve inşâ, tertib-i cedîd üzere kavâid-i Arabiye ve Farisiye, ilm-i hesap, defter tutmak usulü, tersim-i hutut, mebaadi-i hendese, tarih-i umûmi ve tarih-i Osmanî, coğrafya, jimnastik, mektebin bulunduğu mahalde en çok kullanılan lisan, ayrıca ticaret mevki olan yerlerde talebelerin istemesi halinde dördüncü sınıfta Fransızca dersleri okutulacaktır (4 Temmuz 1869/24 Cemâzi'el-evvel 1286 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi, Düstür, I. Tertib, C.2, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, 188).

1869 yılında Maarif-i Umûmiye Nizamnamesinin yayınlanmasının ardından, kaza merkezlerinde erkek rüşdiye mektepleri açılmaya başlandı. Bazı kazalarda kız (inâs) rüşdiye mektepleri de açıldı. Ancak bu mekteplerin sayısı, özellikle taşrada sınırlı kaldı (Çakmak, 2017: 236-237). Bunun yanında ordunun ihtiyacını karşılamak ve yüksek askerî mekteplere talebe yetiştirmek üzere 1875 tarihinde, vilayet merkezleri başta olmak üzere askerî rüşdiyeler açılmaya başlandı (Altınova, 2010: 173). Kazalarda açılan modern eğitim kurumları yanında, geleneksel eğitim kurumlarını oluşturan medreseler de varlıklarını devam ettirdi.⁵

1. Mudanya Kazası

Mudanya, taksimat-ı mülkiyece 1867 yılında teşkil edilen Hüdavendigâr vilayetinin merkez sancağı olan Bursa'ya bağlı bir kaza idi. 1870 yılında Mudanya ile birlikte Bursa sancağı dâhilinde Bilecik, Gemlik, Yenişehir, Harmancık ve Mihaliç kazaları bulunmaktaydı. Başlangıçta Mudanya kazası mülki-idari bakımdan Tirilye nahiyesinden müteşekkildi (1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 1, Bursa: 55-70). Bu taksimat 1891 yılına kadar sürdü. 1891 yılında Emirali nahiyesi, Mudanya kazasına dâhil edildi (1891-1892/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 18, Sene-i Maliyesi Mart'ından

³ Osmanlı medreselerinde meydana gelen bozulmanın sebepleri için bkz. (Hızlı, 1994, 72-80).

⁴ Beş yüz hâneyi müteâviz olan bir kasaba ahâlisi sırf İslam ise yalnız İslam ve sırf Hristiyan ise yalnız Hristiyan için birer mekteb-i rüşdiye olacaktır. Ve eğer ahâlisi muhtelit ise İslam için başka ve Hristiyan için başka birer mekteb-i rüşdiye yapılacaktır. Ve bu vechle muhtelit kasabada mekteb-i rüşdiyesi olacak sınıf-ı ahâlinin adedi yüz hânedan ziyâde olmak lazımdır ve sair sınıf-ı gayr-i Müslime hakkında bu kâide câridir. (18. madde) Bkz. (4 Temmuz 1869/24 Cemâzi'el-evvel 1286 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi, Düstür, I. Tertib, C. 2, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, 187).

⁵ Konuyla ilgili örnek olması bakımından bkz. (Çakmak, 2018, 805-832).



Muteberdir, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 112). Tirilye ve Emirali nahiyeleri uzun süre kazaya bağlı olarak varlıklarını sürdürdü.

Kuzeyinde Marmara Denizi, doğusunda Gemlik kazası, güneyinde Bursa ve Mihaliç, batısında yine Bursa kazalarıyla çevrilen Mudanya kazasında 1874-1875 yıllarında 18 köy ve çiftlik, 1836 hane, 3476 Müslüman erkek, 3063 Gayrimüslim erkek olmak üzere toplam 6539 nüfusu vardı. Kazaya bağlı Tirilye nahiyesinde 1 köy, 800 hane, 55 Müslüman erkek, 1660 Gayrimüslim erkek olmak üzere 1715 nüfus bulunmaktaydı (1873-1874/H.1290 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 4, Bursa: 119; 1874-1875/H.1291 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 5, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 112)

1898 yılında Mudanya kazasında 18 köy, 3701 hane mevcuttu. Nahiyelerle birlikte kazada toplamda 18193 nüfus bulunmaktaydı. Bunlardan 2484'ü erkek, 2478'i kadın olmak üzere 4962'sini Müslüman, 6734 erkek, 6477 kadın olmak üzere 13211'ini Rum nüfus oluşturmaktaydı. Bununla birlikte kazada ticaret ve ziraat ile meşgul olan 20 Gayrimüslim daha bulunmaktaydı. Bu dönemde Mudanya'da 13 cami, 11 mescit, 1 tekke, 13 ayazma, 5 manastır, 11 kilise, 3 hükümet konağı, 2 daire-i belediye, 1 telgraf ve postane, 5 gümrük, 5 duyun-ı umumiye idaresi, 1 acente, 1 karantinahane, 3 liman dairesi, 3 ipek fabrikası, 5 hamam, 326 dükkân, 3 balıkthane, 42 yağhane, 1 marangoz fabrikası, 5 su değirmeni, 2 yel değirmeni, 2 gaz deposu, 1 maden kömürü deposu, 9 otel, 45 gazino, 4 eczane, 2 silahhane, 210 kahve, 25 fırın, 291 mağaza, 3 taş ocağı ve 1 kiremit ocağı vardı (1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 25, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 273).

1906 yılında Mudanya kazasının toplam nüfusu 24115 idi. Nüfusun 16650'sini erkek, 11465'ini kadın nüfus oluşturmaktaydı. Kaza dâhilinde 7223 Müslüman, 16759 Rum, 54 Ermeni, 20 Katolik, 1 Protestan, 58 Musevi bulunmaktaydı. Kazada 5334 hane bulunmakta olup, 2 nahiyeye ve 24 köy mevcuttu (1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 34, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 606-607).

Mudanya kazasının iktisadi faaliyetleri arasında tarım önemli bir yer tutmaktaydı. Başlıca yetiştirilen tarımsal ürünleri zeytin, üzüm, koza, soğan, hınta, arpa, alef, çavdar, burçak, mısır, keten susam, anason oluşturmaktaydı. Kaza ticareti yoğunlukla zeytin, koza ve müskirata dayanmaktaydı. Bu ürünler başta İstanbul olmak üzere sair yerlere Mudanya iskelesinden gönderilmekteydi.⁶

1896 yılında Mudanya kazasında 16 tanesi usûl-ı atik, 2 tanesi usûl-ı cedîd olmak üzere 18 tane ibtidai mektep vardı. Kazada câmi-i atik mahallesinde bulunan, 36 öğrencinin öğrenim gördüğü 1 erkek rüşdiye mektebi de mevcuttu (1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 23, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 414-416).

1906 yılına gelindiğinde kazada 24 ibtidai mektep bulunmaktaydı. Bu mekteplerde 1036 öğrenci öğrenim görmekteydi. Kazadaki rüşdiye mektebinin öğrenci mevcudu ise 28 idi (1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 34, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 590-592).

2. Mudanya Erkek Rüşdiye Mektebinde Görevli Personel

Maarif-i Umûmiye Nizamnamesinin 21. maddesinde, rüşdiye mekteplerinde talebe sayısına göre muallim-i evvel, muallim-i sâni olacağı, bunun yanında her mektepte bir mubassır ve bir bevâb bulunacağı yer almaktaydı. Bu bağlamda 1875 yılında açılan Mudanya Erkek Rüşdiye Mektebi'nde mektebin idaresinden sorumlu muallim-i evvel, ders vermekle yükümlü olan muallim-i sâni, sülüs ve rika yazılarını talim ettirmekle mükellef sülüs ve rika muallimleri, öğrenciler dağıldıktan sonra mektebi süpürmek ve dershanelerin düzenine dikkat etmekle sorumlu bevâb görev yaptı.

3. Muallim-i Evveller

Mudanya erkek rüşdiye mektebi açıldıktan kısa bir süre sonra mektebe muallim-i evvel tayini gerçekleşti. Hüdavendigâr vilayeti, 18 Aralık 1875 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Mudanya rüşdiyesi için bir muallim tayin edilmesini talep etti. Bu talep maarif meclisinde görüşüldü. Maarif Nezareti, 14 Ocak 1876 tarihinde Hüdavendigâr vilayetine konuyla ilgili bilgi verdi. Mudanya rüşdiye mektebi için gerekli olan muallim-i evvelin bulunduğu zaman gönderileceğini bildirdi (BOA MF. MKT. 33/19, 15 Ocak 1876/ 18 Z 1292). 1876 yılında mektebe ilk defa muallim-i evvel olarak, bir önceki görev yeri Mihaliç rüşdiyesi olan Hasan Kazım Efendi tayin edildi (BOA MF. MKT. 35/120, 26 Nisan 1876/1 R 1293). Görevi 1884 yılına kadar devam etti (1883-1884/H. 1301 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 12, Feraizcizade Matbaası, Bursa: 154). Hasan Kazım Efendi'den sonra muallim-i evvel olarak Ali Rıza Efendi

⁶ Mudanya iskelesi, Bursa ile İstanbul arasındaki ulaşım ve alışverişin sağlandığı önemli bir iç ticaret ve ulaşım iskelesi idi. Bursa'nın ipeği ve tarımsal ürünleri İstanbul'a ve diğer Osmanlı limanlarına Mudanya'dan gönderilirdi. İstanbul'dan ve diğer Osmanlı limanlarından Bursa'ya gelen ticarî mallar da deniz yoluyla geldiği zaman Mudanya iskelesinden karaya indirilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Satıcı, 2008: 365-366).



atandı. Görevi 1887 yılına kadar devam etti (1879-1880/H.1297 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 11, Bursa, 148).

1887 yılında mektebe muallim-i evvel olarak Ahmet Nuri Efendi tayin edildi (1886-1887/H.1304 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 14, Bursa, 136). Ahmet Nuri Efendi, görevi süresince yaptığı güzel hizmetlerden dolayı taltifata mazhar oldu. Mudanya rüşdiye mektebi talebelerinin İstanbul'daki rüşdiye mekteplerinin talebeleriyle yarışacak derecede olduğu, hatta 1889 yılında Mudanya rüşdiyesinden mezun olan 3 talebenin, Bursa idadisinden mezun olan 2 talebeyi geride bırakıp, Mühendishane-i Berri-i Hümayun için yapılan imtihanı kazanarak, mektebe kabul edildikleri, 23 Haziran 1890 tarihinde mahallinden ifade edildi. Bu sebeple Maarif Nezareti'nden mektebin muallim-i evveli olan Ahmet Nuri Efendi'nin *hüsn-i hizmetine mükâfaten* taltif edilmesi istendi (BOA MF. MKT. 118/63, 24 Haziran 1890/6 Za 1307, lef 1). Mekâtib-i rüşdiye müdürlüğü, 24 Haziran 1890 tarihinde konuyu görüştü. Ahmet Nuri Efendi'nin mükellef olduğu vazifesini yoluyla ifâ etmekte olduğu gerekçesiyle *bir kit'a ru'ûs-ı hümayun* ile taltif edilmesini uygun buldu (BOA MF. MKT. 118/63, 24 Haziran 1890/6 Za 1307, lef 1). Ahmet Nuri Efendi'nin Mudanya rüşdiye mektebindeki görevi 1893 yılına kadar devam etti. 1893 yılında Ahmet Nuri Efendi'nin Edirne'ye tayini yapıldı. Boşalan Mudanya erkek rüşdiyesi muallim-i evveliği vazifesine ise İnegöl rüşdiye mektebi muallim-i evveli Ahmet Tevfik Efendi'nin *tahvil-i memuriyeti* gerçekleşti. Hüdavendigâr vilayeti, 28 Aralık 1893 tarihinde bu durumu Maarif Nezareti'ne ileterek gereğinin yapılmasını talep etti (BOA MF. MKT. 195/21, 6 Şubat 1894/30 B 1311, lef 1). Konuyu mekâtib-i rüşdiye idaresi, 11 Ocak 1894 tarihinde müzakere etti. Ahmet Tevfik Efendi'nin Mudanya rüşdiyesine muallim-i evvel olarak atanmasını uygun buldu (BOA MF. MKT. 195/21, 6 Şubat 1894/30 B 1311, lef 1). Maarif Nezareti, 6 Şubat 1894 tarihinde Hüdavendigâr vilayetine kararı ve gereğini bildirdi (BOA MF. MKT. 195/21, 6 Şubat 1894/30 B 1311, lef 2). Böylece Ahmet Tevfik Efendi'nin memuriyeti tasdik edilmiş oldu.⁷ Ahmet Tevfik Efendi'nin Mudanya rüşdiye mektebindeki görevi 1898 yılına kadar devam etti. Ahmet Tevfik Efendi, 6 Şubat 1898 tarihli irade-i seniyye ile aylık 1000 kuruş maaşla Maarif Nezareti, encümen-i teftiş ve muayene azalığına tayin edildi (BOA MF. MKT. 386/52, 27 Şubat 1898/5 L 1315, lef 1; BOA. BEO. 81046, 20 Şubat 1898/28 N 1315; BOA. BEO. 81446, 6 Mart 1898/12 L 1315). Ahmet Tevfik Efendi'den sonra Mudanya rüşdiyesi muallim-i evveliği bir süre boş kaldı (1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 25, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 95). Bu sırada Karamürsel rüşdiyesi muallim-i evveli Ali Rıza Efendi, 29 Mart 1898 tarihinde İzmit sancağı maarif-i idadi müdürlüğüne bir arzuhal takdim etti. Gönderdiği arzuhalde boş olan Mudanya rüşdiye mektebi muallim-i evveliğine tayin edilmek istediğini belirtti (BOA MF. MKT. 394/15, 26 Nisan 1898/4 Z 1315, lef 1). Ali Rıza Efendi'nin talebini İzmit sancağı maarif-i idadi müdürlüğü, 4 Nisan 1898 tarihinde Maarif Nezareti'ne ileterek gereğinin yapılmasını arz etti (BOA MF. MKT. 394/15, 26 Nisan 1898/4 Z 1315, lef 2). Konuyu, mekâtib-i rüşdiye idaresi 12 Nisan 1898 tarihinde mütalaa etti. Mekâtib-i rüşdiye idaresi, Mudanya rüşdiye mektebi muallim-i evveliğine başka birinin atanması sebebiyle Ali Rıza Efendi'nin tayininin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağına karar verdi (BOA MF. MKT. 394/15, 26 Nisan 1898/4 Z 1315, lef 2). Maarif Nezareti, konuyla ilgili mahalline aynı şekilde bilgi verdi (BOA MF. MKT. 394/15, 26 Nisan 1898/4 Z 1315, lef 3). Neticede Ali Rıza Efendi'nin Mudanya rüşdiyesine tayini gerçekleşmedi.

Ahmet Tevfik Efendi'den sonra bir süre boş kalan Mudanya kazası erkek rüşdiye mektebi muallim-i evveliğine Osman Nuri Efendi tayin edildi (1899-1900/H.1317 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 26, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 114). Mudanya rüşdiyesindeki muallim-i evvelik vazifesi 1904 yılına kadar sürdü (1904-1905/H.1322 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 31, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 115). Osman Nuri Efendi, 1904 yılında vefat etti.⁸ Bu sırada Mudanya rüşdiye mektebinin muallim-i evvelliğinin boş olduğunu öğrenen Abdullah Hilmi Efendi, 22 Ağustos 1904 tarihinde Maarif Nezareti'ne bir arzuhal takdim etti. Abdullah Hilmi Efendi takdim ettiği arzuhalde; 11 yıl önce Dârümuallimîn⁹ rüşdiye şubesinde ali derecede şahadetname ile mezun olduğunu, daha sonra Köprülü rüşdiye mektebi muallim-i evveliği vazifesinde bulunduğunu, bir süre sonra Koçana rüşdiye mektebi muallim-i evveliğine *tahvil-i memûriyet* edildiğini, ancak Koçana'nın *âb ü hevâsiyla imtizâc edemediğini*, boş olduğunu duyduğu Mudanya kazası erkek rüşdiye mektebi muallim-i evveliğine tayin edilmek istediğini ifade etti (BOA MF. MKT. 804/63, 21

⁷ Ahmet Tevfik Efendi, 24 Şubat 1896 tarihinde bir arzuhal takdim ederek, hacca gitmek istediğini belirtti. Bunun için kendisine gerekli iznin verilmesini talep etti. Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğü, 26 Şubat 1896 tarihinde gereğinin yapılması için bu talebi Maarif Nezareti'ne iletti. Neticede ilgili birimler tarafından konu müzakere edildi. Ahmet Tevfik Efendi Hicaz'dayken yerine muallim-i sâni vekâlet etmesi kararlaştırıldı. Ahmet Tevfik Efendi'ye gerekli izin verildi (BOA MF. MKT. 310/60, 13 Nisan 1896/29 L 1313, lef 1, lef 2).

⁸ Görevi başındayken vefat eden Mudanya kazası erkek rüşdiye mektebi muallim-i evveli Osman Nuri Efendi'nin eşi ve oğluna maaş bağlanması hususunda bkz. (BOA MF. MKT. 843/11, 1 Nisan 1905/25 M 1323, lef 1; BOA MF. MKT. 867/70, 3 Temmuz 1905/29 R 1323, lef 1; BOA MF. MKT. 867/70, 12 Aralık 1905/14 L 1323, lef 1).

⁹ Dârümuallimîn Tanzimat 'ın ilanından sonra II. Mahmud devrinin son zamanlarında açılan rüşdiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul 'u n Fatih semtinde açılan okuldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Öztürk, 1993, 551-552).



Eylül 1904/11 B 1322, lef 1). 24 Ağustos 1904 tarihinde mekâtib-i rüşdiye idaresi, Abdullah Hilmi Efendi'nin arzuhalini müzakere etti. Abdullah Hilmi Efendi'nin 500 kuruş maaş ile Mudanya kazası rüşdiye mektebine tayin edilmesi uygun bulundu (BOA MF. MKT. 804/63, 21 Eylül 1904/11 B 1322, lef 1). Daha sonra ilgili evrak muhasebe kaleminde görüldü. Muhasebe kalemi, Mudanya'nın bir kaza olması sebebiyle maaşının 400 kuruş olacağına, Abdullah Hilmi Efendi'nin maaşından *âle'l- usûl ma'lûm â'idâtların* kesilerek ilgili sandıklara gönderilmesine, işe başladığı tarihin bildirilmesine karar verdi (BOA MF. MKT. 804/63, 21 Eylül 1904/11 B 1322, lef 1). Abdullah Hilmi Efendi'nin muhasebe tarafından *mu'âmele-i kaydiyesi* yapıldı. Maarif Nezareti, 21 Eylül 1904 tarihinde Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne gereğinin yapılmasını emretti.¹⁰ (BOA MF. MKT. 804/63, 21 Eylül 1904/11 B 1322, lef 2). Böylece Osman Nuri Efendi'den sonra Mudanya rüşdiye mektebi muallim-i evvelliğine 1904 yılında Abdullah Hilmi Efendi tayin edilmiş oldu.

4. Muallim-i Sâniler

Mudanya kazası erkek rüşdiye mektebinde muallim-i evvel yanında muallim-i sâniler de görev yaptı. Hüdavendigâr vilayeti, 24 Aralık 1886 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; mektepte talebe sayısının arttığını, bu sebeple bir muallim-i sâniye ihtiyaç duyulduğunu, bu görev için dokuz aydır Mudanya'da ibtidai mektebi muallimliğinde bulunan, ehliyet ve liyakati müşahede edilmiş olan Hafız Ahmet Efendi'nin aylık 250 kuruş maaş ile tayin edilmesini talep etti (BOA MF. MKT. 93/2, 26 Ocak 1887/1 Ca 1304). Maarif Nezareti, bu teklifi uygun bularak 2 Şubat 1887 tarihinde Sadaret'e bildirdi (BOA. İrade. Dâhiliye, 80507,23 Şubat 1887/29 Ca 1304, lef 1). Sadaret'in 22 Şubat 1887 tarihli arz tezkiresi üzerine bir gün sonra 23 Şubat 1887 tarihinde gerekli irade-i seniyye çıktı (BOA. İrade. Dâhiliye, 80507, 23 Şubat 1887/29 Ca 1304, lef 2). Böylece Hafız Ahmet Efendi'nin Mudanya kazası erkek rüşdiye mektebine muallim-i sâni olarak tayini gerçekleşmiş oldu. Hafız Ahmet Efendi, Mudanya rüşdiyesi hat muallimi Cazim Efendi'nin istifa etmesi üzerine 1888 yılından 1890 yılına kadar mektebin hat muallimliği vazifesini de ilave memuriyet olarak üstelendi (BOA MF. MKT. 106/35, 12 Şubat 1889/11 C 1306, lef 1). Ahmet Efendi'den sonra 1891 yılında Mudanya rüşdiyesinde muallim-i sâni olarak Hafız Niyazi Efendi görev yaptı (1891-1892/1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 18, Sene-i Maliyesi Mart'ından Muteberdir, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 285).

1891 yılının Aralık ayından itibaren mektebe muallim-i sâni olarak Eyüp Sabri Efendi tayin edildi (BOA MF. MKT. 267/58, 12 Haziran 1895/18 Z 1312, lef 1). Bu arada 1894 yılında Mudanya rüşdiye mektebi kadrosunda görevli personelin maaşlarına zam yapılması gündeme geldi. Mudanya rüşdiyesinin muallim-i sâni 250 kuruş, sülüs ve rika muallimleri ile bevvâbı 64 kuruş gibi oldukça düşük denilebilecek miktarda maaş almaktaydı. Bu miktarın muallimlerin emsallerinden daha düşük olduğu ve idarelerine yetmediği gerekçesiyle muallimlerin maaşlarına zam yapılmasına ilişkin Mudanya kazası idare meclisi mazbatasını Hüdavendigâr vilayetine iletilti. Hüdavendigâr vilayeti, 31 Mart 1894 tarihinde, kaza idare meclisi mazbatasını Maarif Nezareti'ne göndererek gereğinin yapılmasını istedi (BOA MF. MKT. 205/37, 7 Mayıs 1894/2 Za 1311, lef 2). Konuyu, mekâtib-i rüşdiye idaresi 17 Nisan 1894 tarihinde mütalaa etti. Mekâtib-i rüşdiye idaresi, Mudanya rüşdiye mektebi muallim-i sânisinin ikinci sınıf muallimlerden olduğunu, sülüs ve rika muallimi ile bevvâbın maaşlarının ise emsalleriyle aynı olduğunu belirterek, maaşlarına zam yapılmasının mümkün olmadığına karar verdi (BOA MF. MKT. 205/37, 7 Mayıs 1894/2 Za 1311, lef 2). Daha sonra Maarif Nezareti, 7 Mayıs 1894 tarihinde konuyla ilgili Hüdavendigâr vilayetine aynı doğrultuda bilgi verdi (BOA MF. MKT. 205/37, 7 Mayıs 1894/2 Za 1311, lef 3).

Eyüp Sabri Efendi 1895 yılında Mudanya kazası kaymakamlığına bir arzuhal takdim etti. Gönderdiği arzuhalde, İstanbul Dârülmualiminde 2 yıl müddetle *ulûm ve fînûn* tahsil eylediğini, daha sonra Kirmasti kazası rüşdiye mektebi muallim-i sânilliğine tayin edildiğini, burada 4 yıl görev yaptığını, 1891 yılının Aralık ayından itibaren Mudanya rüşdiyesi muallim-i sânilliği vazifesinde bulunduğunu belirtti. Sabri Efendi, Dârülmualimine 2 yıl devam edenlerin muallim-i evveliklerde istihdam edildiklerini ifade ederek, ayrıca *zaruret-i halinden* bahsederek muallim-i evvelliğe terfi edilmesini istedi. Hüdavendigâr vilayeti, 12 Mayıs 1895 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Eyüp Sabri Efendi'nin 8 yılı aşkın bir süre Kirmasti ve Mudanya kazaları rüşdiye mektepleri muallim-i sânilliğinde bulunduğunu ve *hüsn-i hizmetlerinin* görüldüğünü belirterek, boş olan bir muallim-i evvelliğe naklinin yapılmasını talep etti (BOA MF. MKT. 267/58, 12 Haziran 1895/18 Z 1312, lef 1). Bunun üzerine konuyu, mekâtib-i rüşdiye idaresi, 22 Mayıs 1895 tarihinde müzakere etti. Mekâtib-i rüşdiye idaresi, Eyüp Sabri Efendi'nin 2 yıl kadar Dârülmualimin' de tahsil etse bile şahadetname alma hakkını elde edemediğini, bu sebeple usul gereği muallim-i evvelliğe

¹⁰ Hüdavendigâr vilayeti salnamesinde 1905-1907 yılları arasında Mudanya erkek rüşdiye mektebinin muallim-i evveli olarak Hafız Ali Efendi'nin ismi geçmektedir. Bkz. (1905-1906/H.1323 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 32, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 115; 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 34, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 295).



terfiinin mümkün olmadığına karar verdi (BOA MF. MKT. 267/58, 12 Haziran 1895/18 Z 1312, lef 1). Maarif Nezareti, ilgili kararı 12 Haziran 1895 tarihinde Hüdavendigar vilayetine bildirdi (BOA MF. MKT. 267/58, 12 Haziran 1895/18 Z 1312, lef 1). Neticede Eyüp Sabri Efendi'nin muallim-i evvelliğe terfii gerçekleşemedi. Eyüp Sabri Efendi'nin Mudanya rüşdiyesindeki görevi ise 1897 yılına kadar devam etti.

1897 yılında Eyüp Sabri Efendi ile Yenişehir rüşdiye mektebi muallim-i sânisî Ahmet Efendi'nin becayişleri gerçekleşti. Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğü, 18 Ağustos 1897 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği şukka ile Yenişehir rüşdiye mektebi muallim-i sânilığı görevinde bulunan ve mektebin muallim-i evveli Abdüsselam Efendi ile uyuşamayan Ahmet Efendi ile Mudanya rüşdiye mektebinde muallim-i sâni olarak görev yapan ve değiştirilmesi lazım gelen Eyüp Sabri Efendi'nin becayişlerinin gerçekleştiğini, memuriyetlerinin tasdik edilmesi için gerekli muamelenin yapılmasını bildirdi (BOA MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315, lef 2). Neticede konu ilgili birimler tarafından görüşüldü. 8 Eylül 1897 tarihinde mekâtib-i rüşdiye idaresi, *bu misüllü mu'allimlerin ta'yin ve becayişleri nezâret-i celîle-i âsifânelerine ait hukukdan olduğundan ve bâ-husus Mudanya mu'alliminin tebdiline neden dolayı lüzum görüldüğü zikr edilmemiş olduğundan*, öncelikle bunun bildirilmesi gerektiğini ve nezaret-i celilelerinden emir alınmadıkça muallimlerin nakil ve becayişine gidilmemesine karar verdi (BOA MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315, lef 2). Maarif Nezareti, 27 Eylül 1897 tarihinde Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğüne konuyla ilgili aynı doğrultuda bilgi vererek gereğinin yapılmasını emretti (BOA MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315, lef 4). Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğü, 4 Ekim 1897 tarihinde Maarif Nezareti'ne cevap verdi. Mudanya erkek rüşdiye mektebi muallim-i sânisî Eyüp Sabri Efendi'nin sokakta çıplak ayakla gezmek gibi muallimlik haysiyetiyle yakışmayan hareketlerinin olduğunu, *hiffet-i meşrebe delalet eden münasebetsizliklerinin görüldüğünü ve emr-i idâre ve tedrisiyece mine'l-evvel vazife-i nâ-şinashığı ve hodperestliği'nin malum olduğunu*, kısacası tahkik edilen kudretsizliği sebebiyle memuriyetinde kalmasının caiz görülmediğini ve bu sebeple gereğinin yapılması gerektiğini bildirdi (BOA MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315, lef 5). Konuyu, 6 Kasım 1897 tarihinde mekâtib-i rüşdiye idaresi görüştü. Ahmet Efendi ve Eyüp Sabri Efendi'nin memuriyetlerinin tasdik edilmesi hususunun maarif meclisine havale edilmesine karar verdi. İlgili evrakı görüşen maarif meclisi bu durumu uygun bularak muhasebe tarafından kaydının yapılmasına karar verdi. Maarif Nezareti, muhasebe kalemi 18 Kasım 1897 tarihinde Ahmet Efendi'nin Mudanya rüşdiyesine kaydını yaptı. Muhasebe kalemi ayrıca yeni görev yerine başlama ve eski görev yerinden ayrılma tarihlerinin bildirilmesini, *âidât-ı ma'lûmenin maaşlarından tevkiif ve sandık-ı mahsuslarına tisyârının* Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğüne iletilmesini, sicil şubesinde gereği yapıldıktan sonra tekrar muhasebeye bildirilmesini istedi (BOA MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315, lef 5). 25 Kasım 1897 tarihinde Maarif Nezareti, Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğüne gereğinin yapılmasını iletti (BOA MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315, lef 6). Neticede Ahmet Efendi'nin Mudanya erkek rüşdiye mektebindeki memuriyeti tasdik edilmiş oldu.

Ahmet Efendi'nin Mudanya rüşdiyesindeki görevi uzun sürmedi. Ahmet Efendi, 29 Nisan 1898 tarihinde Mudanya'da erzak ve saire fiyatlarının fazla olduğunu, aldığı 200 kuruş maaşla geçinemediği, ayrıca Mudanya'nın *âb ü hevâsıyla* uyuşmadığını belirterek istifasını sundu (BOA MF. MKT. 400/47, 18 Haziran 1898/28 M 1316, lef 1). Hüdavendigar vilayeti, 9 Mayıs 1898 tarihine Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Mudanya rüşdiye mektebi muallim-i sânisî Ahmet Efendi'nin istifa ettiğinin, kaydının silinmesinin ve yerine acilen uygun birinin tayin edilmesinin Mudanya kazası kaymakamlığından bildirildiğini belirtti. Konuyla ilgili gerekenin yapılmasını bildirdi (BOA MF. MKT. 400/47, 18 Haziran 1898/28 M 1316, lef 2). Konu, mekâtib-i rüşdiye idaresi ve muhasebe kalemi tarafından görüşüldü. Sonuç olarak Ahmet Efendi'nin istifası kaydedildi. Yerine uygun birinin seçilmesine, imtihan evrakı ile tercüme-i hal varakasının gönderilmesine karar verildi (BOA MF. MKT. 400/47, 18 Haziran 1898/28 M 1316, lef 2). Maarif Nezareti, 18 Haziran 1898 tarihinde Hüdavendigar vilayetine gereğini bildirdi (BOA MF. MKT. 400/47, 18 Haziran 1898/28 M 1316, lef 3). Ahmet Efendi'den sonra Mudanya rüşdiyesi muallim-i sânilığına Biga idadisinde Türkçe muallimliği yaparken 13 Aralık 1895 tarihinde Pazarköy rüşdiye mektebi muallim-i sânilığına *tahvil-i memuriyeti* gerçekleşen, ancak mektebin muallim-i sânilığı lağvedilince 13 Mart 1897 tarihinden itibaren uzun bir süre açıkta kalan Süleyman Sırrı Efendi'nin 200 kuruş maaş ile tayini, ilgili birimler tarafından görüşülerek uygun bulundu (BOA MF. MKT. 403/8, 2 Temmuz 1898/12 S 1316, lef 1). Maarif Nezareti, 2 Temmuz 1898 tarihinde Hüdavendigar vilayetine Süleyman Sırrı Efendi'nin işe başlama tarihinin bildirilmesini istedi (BOA MF. MKT. 403/8, 2 Temmuz 1898/12 S 1316, lef 2). Süleyman Sırrı Efendi'nin Mudanya rüşdiye mektebindeki görevi 1901 yılına kadar devam etti (1900-1901/H.1318 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 27, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 114). Süleyman Sırrı Efendi'den sonra muallim-i sâni vekili olarak 1901-1903 yılları arasında Mehmet Niyazi Efendi bu görevi devam ettirdi (1901-1902/H.1319 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 28, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 116; 1902-1903/H.1320



Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 29, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 116). 1903 yılında Hafız Salih Efendi Mudanya erkek rüşdiye mektebi muallim-i sânilik vazifesine tayin edildi (1903-1904/H. 1321 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 30, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 125). Salih Efendi'nin görevi 5 Ekim 1904 tarihinde istifasına kadar devam etti (BOA MF. MKT. 839/12, 13 Şubat 1905/8 Z 1322, lef 1). Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğü 1 Aralık 1904 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Mudanya rüşdiyesi muallim-i sânişi Hafız Salih Efendi'nin 5 Ekim 1904 tarihinde istifa ettiğinin, 2 Kasım 1904 tarihinden itibaren mektebin muallim-i sânilik vazifesine Hasan Efendi'nin getirildiğinin mahallinden ifade edildiğini belirtti. Maarif müdürlüğü Hasan Efendi'nin tercüme-i hal varakasını göndererek memuriyetinin tasdik edilmesini talep etti (BOA MF. MKT. 839/12, 13 Şubat 1905/8 Z 1322, lef 1). Konu mekâtib-i rüşdiye idaresinde, muhasebe kaleminde ve sicil-i ahval şubesinde müzakere edildi. Mudanya erkek rüşdiye mektebi muallim-i sânilik vazifesine Hasan Efendi'nin tayini uygun bulunarak *muamele-i kaydiyesi* yapıldı. Maarif Nezareti, konuyla ilgili Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne aynı doğrultuda malumat verdi (BOA MF. MKT. 839/12, 13 Şubat 1905/8 Z 1322, lef 1). Böylece Hasan Efendi'nin memuriyeti tasdik edilmiş oldu.

Hasan Efendi'nin Mudanya rüşdiyesindeki görevi 1908 yılına kadar devam etti (1907-1908/H.1325 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 34, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 405). Hasan Efendi'den sonra bir süre boş kalan mektebin muallim-i sânilik vazifesine 1908 yılında Hamidiye medrese-i muallimini mezunlarından Bekir Sıtkı Efendi tayin edildi (BOA MF. MKT. 1083/29 23 Kasım 1908/28 L 1326, lef 1, lef2, lef 3).

5. Mektebin Yazı Muallimleri

Mudanya erkek rüşdiye mektebi açıldıktan yaklaşık iki yıl sonra mektebe sülüs ve rika muallimi tayin edildi. Hüdavendigâr vilayeti, Mudanya rüşdiyesi sülüs ve rika muallimliği için 8 Nisan 1877 tarihinde Hüsnü Efendi'nin el yazısı örneklerini Maarif Nezareti'ne gönderdi (BOA MF. MKT. 49/119, 7 Haziran 1877/25 Ca 1294, lef 1). Evrakı görüşen maarif meclisi Hüsnü Efendi'nin el yazısı örneklerini uygun buldu. Hüsnü Efendi'ye aylık 80 kuruş maaş verilmesini, bu ücretin 1293 senesi maarif bütçesinin 5. faslının 3. maddesinde belirtilen tertipten ödenmesini kararlaştırdı. Maarif Nezareti, bu kararı ve gereğini 21 Mayıs 1877 tarihinde Bâb-ı Âlî'ye bildirdi. Bâb-ı Âlî bu talebi uygun buldu (BOA MF. MKT. 48/171, 21 Mayıs 1877/8 Ca 1294, lef 1). Daha sonra Maarif Nezareti'ne bildirdi. Maarif Nezareti, 7 Haziran 1877 tarihinde Hüdavendigâr vilayetine, Mudanya erkek rüşdiye mektebi sülüs ve rika muallimliği için Hüsnü Efendi'nin aylık 80 kuruş maaşla tayininin uygun bulunduğunu belirterek, gereğinin yapılmasını istedi (BOA MF. MKT. 49/119, 7 Haziran 1877/25 Ca 1294, lef 1). Böylece Hüsnü Efendi'nin rika ve sülüs muallimi olarak Mudanya rüşdiye mektebine tayini gerçekleşmiş oldu. Hüsnü Efendi'nin buradaki görevi vefat ettiği 31 Aralık 1878 tarihine kadar devam etti.

Hüdavendigâr vilayeti, Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Hüsnü Efendi'nin vefat ettiği tarihten itibaren yerine Ali Sırrı Efendi'nin tayin edildiğini belirterek, memuriyetinin tasdik edilmesini istedi. Neticede bu talep uygun bulundu. Maarif Nezareti, 27 Şubat 1879 tarihinde bu kararı Hüdavendigâr vilayetine bildirdi (BOA MF. MKT. 60/51, 27 Şubat 1879/5 Ra 1296, lef 1). Ali Sırrı Efendi'nin Mudanya rüşdiye mektebindeki görevi 1886 yılına kadar yaklaşık 7 yıl devam etti. 1886 yılında mektebe hüsn-i hat muallimi olarak İbrahim Efendi atandı (1885-1886/H.1303 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 13, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 246). İbrahim Efendi'den sonra 1888 yılında Cazim Efendi tayin edildi (1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 15, Bursa: 39). Cazim Efendi, aynı yıl görevinden istifa etti. Boş bulunan hat muallimliği görevini 13 Kasım 1888 tarihinden itibaren ehliyet ve liyakati müşahede edilmiş olan mektebin muallim-i sânişi Hafız Ahmet Efendi maaş-ı mahsusuyla ilave memuriyet olarak üstlendi. Daha sonra Mudanya kazası kaymakamlığı, Cazim Efendi'nin istifanamesi ile yerine tayini uygun görülen Hafız Ahmet Efendi'nin tasdikli el yazısı numunelerini Hüdavendigâr vilayetine gönderdi. Hüdavendigâr vilayeti de 26 Ocak 1889 tarihinde Hafız Ahmet Efendi'nin el yazısı örneklerini Maarif Nezareti'ne göndererek, memuriyetinin tasdik edilmesini talep etti (BOA MF. MKT. 106/35, 12 Şubat 1889/11 C 1306, lef 1). Mekâtib-i rüşdiye idaresi, 3 Şubat 1889 tarihinde, Ahmet Efendi'nin tasdikli el yazısı örneğini uygun buldu. Ayrıca muhasebe tarafından gerekli muamelenin yapılmasına karar verdi. 12 Şubat 1889 tarihinde Maarif Nezareti, muhasebe kalemi Hafız Ahmet Efendi'nin kaydını yaptı (BOA MF. MKT. 106/35, 12 Şubat 1889/11 C 1306, lef 1). Böylece memuriyeti tasdik edilmiş oldu. Ahmet Efendi mektepteki hat muallimliği vazifesini 1890 yılına kadar devam ettirdi.

Ahmet Efendi'den sonra bu görevi Hafız Mehmet Lütfi Efendi üstlendi. Mudanya kaymakamlığı Mehmet Lütfi Efendi'nin memuriyetinin tasdik edilmesi için el yazısı örnekleri Maarif Nezareti'ne gönderdi. Ancak Mehmet Lütfi Efendi'nin el yazısı *matlûba muvâfık* bulunmadı. Maarif Nezareti, diğer talipler ile Mudanya rüşdiyesi muallimlerinin el yazısı örneklerinin gönderilmesini istedi. Bunun üzerine Mudanya



kazası kaymakamlığı Mudanya rüşdiyesi muallim-i evveli Hafız Ahmet Nuri Efendi, mektebin hat muallimliği vazifesini devam ettirmekte olan Hafız Mehmet Lütfi Efendi, tapu memuru Hüseyin Efendi ve câmi-i atık imamı Hafız İbrahim Efendi'nin tasdikli el yazısı örneklerini Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğüne gönderdi. Hüdavendigar vilayeti, 5 Haziran 1890 tarihinde gereğinin ifâsı için bunu Maarif Nezareti'ne bildirdi (BOA MF. MKT. 118/89, 2 Temmuz 1890/14 Za 1307, lef 1). Neticede konu, 17 Haziran 1890 tarihinde mekâtib-i rüşdiye idaresi tarafından görüşüldü. Mekâtib-i rüşdiye idaresi, Mehmet Lütfi Efendi'nin yazı örneğini diğerlerinden daha iyi olduğu gerekçesiyle uygun buldu. Mehmet Lütfi Efendi'nin muhasebe tarafından kaydının yapılmasına karar verdi. Maarif Nezareti, muhasebe kalemi 2 Temmuz 1890 tarihinde Mehmet Lütfi Efendi'nin kaydını yaparak, durumun Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğüne bildirilmesini kararlaştırdı (BOA MF. MKT. 118/89, 2 Temmuz 1890/14 Za 1307, lef 1). Böylece Mehmet Lütfi Efendi'nin memuriyeti tasdik edilmiş oldu. Mehmet Lütfi Efendi, Mudanya erkek rüşdiye mektebi hat muallimliği görevini 15 yıldan fazla bir süre devam ettirdi (1907-1908/H.1325 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 34, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 405).

6. Bevvâblar

Bevvâblar daima mektepte bulunurlardı. Talebeler dağıldıktan sonra mektebi süpürüp, dersanelerin temizliğini yaparlardı. Vaktinden önce mektebi açıp geçerli bir sebep olmadıkça öğrenciyi içeriye almazlardı. Ayrıca daima kapı önünde dururlar ve muallim-i evvel tarafından izin verilmedikçe hiçbir öğrencinin mektepten dışarıya çıkmasına müsaade etmezlerdi. Yine talebelerin ayakkabı ve eşyalarının muhafazasını sağlamak da bevvâbların görevleri arasındaydı (4 Temmuz 1869/24 Cemâzî'e'l-evvel 1286 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi, Düstûr, I. Tertib, C.2, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, 255-256).

Mudanya kazası erkek rüşdiye mektebinde bevvâb da görev yaptı. Mektepte 1891 yılında Mustafa Ağa bevvâb olarak görevli idi (1891-1892/1307 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 18, Sene-i Maliyesi Mart'ından Muteberdir, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 211). Mustafa Ağa'nın Mudanya kazası rüşdiye mektebindeki görevi vefat ettiği Eylül 1894 tarihine kadar sürdü. Hüdavendigar vilayeti, 1 Kasım 1894 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Mudanya rüşdiye mektebi bevvâbı Mustafa Ağa'nın yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak Eylül 1894 tarihinde vefat ettiğini, mektebe bevvâb olarak Eylül ayı başından itibaren Celaleddin Molla'nın seçildiğini, bu durumun Mudanya kazası kaymakamlığı tarafından vilayet maarif müdürlüğüne bildirildiğini belirtti (BOA MF. MKT. 245/58, 17 Ocak 1895/20 B 1312, lef 1). Celaleddin Molla'nın memuriyetinin tasdik edilmesini istedi. Konu, 26 Aralık 1894 tarihinde Maarif Nezareti, muhasebe kaleminde mütalaa edildi (BOA MF. MKT. 245/58, 17 Ocak 1895/20 B 1312, lef 1). Muhasebe kalemi, Celaleddin Molla'nın bevvâb olarak tayin edilmesine rağmen Mehmet Ağa isminin kayıtlı olduğunu, Mehmet Ağa'nın bu görevden ayrılma tarihinin ve sonrasında gelenlerin göreve başlama ve ayrılma tarihlerinin bildirilmesini istedi. Maarif Nezareti, 31 Aralık 1894 tarihinde Hüdavendigar vilayetine konuyla ilgili aynı doğrultuda malumat verdi (BOA MF. MKT. 245/58, 17 Ocak 1895/20 B 1312, lef 2). Böylece Celaleddin Molla'nın memuriyeti tasdik edilmiş oldu. Mudanya rüşdiyesinde bevvâb 64 kuruş maaş almaktaydı. 1894 yılında bu miktarın düşük olduğu belirtilerek, zam yapılması gündeme geldi. Ancak bu gerçekleşemedi (BOA MF. MKT. 205/37, 7 Mayıs 1894/2 Za 1311, lef 2; BOA MF. MKT. 205/37, 7 Mayıs 1894/2 Za 1311, lef 3). Mudanya rüşdiyesi bevvâbı maaşına zam meselesi daha sonraki yıllarda tekrar gündeme geldi ve bevvâbın maaşı artırıldı (BOA MF. MKT. 1146/3, 13 Ocak 1910/1 M 1328).

7. Mektep İçin Gerekli Olan Ders Araç-Gereçlerinin Temin Edilmesi

Maarif Nezareti, çeşitli tarihlerde Mudanya rüşdiye mektebine ihtiyaç duyulan ders araç gereçlerini gönderdi. Maarif Nezareti'nin gönderdikleri arasında mektep için gerekli olan kitap, risale, harita, masa, sıra, kürsü gibi malzemeler bulunmaktaydı. Hüdavendigar vilayeti, 5 Temmuz 1876 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; Mudanya rüşdiyesi talebeleri için gerekli olan 702 adet kitap, risale ve haritanın gönderilmesini talep etti. Bunun üzerine Maarif Nezareti, maarif kütüphanesinde mevcut olan kitap, risale ve haritalardan 602 adedini Mudanya rüşdiyesine gönderdi. Maarif Nezareti, 21 Temmuz 1876 tarihinde Hüdavendigar vilayetine, 602 adet kitap, risale ve haritanın postayla gönderildiğini, gönderilenler arasında küçük Avrupa ve Asya haritalarının da bulunduğunu, bu haritaların demirbaş olarak mektebin *defter-i mahsusuna* kaydedilmesini, gönderilenlerin alındığına dair bilgi verilmesi gerektiğini ifade etti (BOA MF. MKT. 40/42, 28 Temmuz 1876/28 C 1293, lef 1). Aynı zamanda Maarif Nezareti, 2 Ağustos 1876 tarihinde Mudanya kaymakamlığına Mudanya rüşdiyesi için talep olunan kitap ve risalelerin bir sandık içerisine yerleştirerek gönderildiğini, teslim alındığında bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi (BOA MF. MKT. 40/126, 2 Ağustos 1876/11 B 1293, lef 1).



Mudanya rüşdiye mektebi muallimi 21 Haziran 1877 tarihinde, mektepte eksik olan kitap ve risalelerin adedi ve türünü yazarak, bunların tamamlanmasını istedi. Bunun üzerine talep olunan kitap ve risalelerden maarif kütüphanesinde mevcut olan 260 adedi posta ile gönderildi. Maarif Nezareti, 4 Eylül 1877 tarihinde Hüdavendigâr vilayetine istenilen kitap ve risalelerin gönderildiğini, alındığında bilgi verilmesi gerektiğini iletti (BOA MF. MKT. 51/70, 4 Eylül 1877/25 Ş 1294, lef, 1).

Maarif Nezareti, daha sonraki tarihlerde de mektepte eksik olan ders araç gereçlerinin teminini sağladı. 1896 yılında Mudanya rüşdiyesi muallimliği şukka ile Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne, mektepte Avrupa-yı Osmani ve Asya-yı Osmani haritalarının bulunmadığını, bu haritalardan birer adet gönderilmesini talep etti. Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğü, 13 Eylül 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne bu talebi ileterek, gereğinin yapılmasını istedi (BOA MF. MKT. 341/62, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 1). Konuyu, 23 Eylül 1896 tarihinde mekâtib-i rüşdiye idaresi müzakere etti. Talep edilen haritaların nezaret kitap ambarından karşılanmasını kararlaştırdı. Bunun onaylanması için konuyu maarif meclisine havale etti. Maarif meclisi, 3 Ekim 1896 tarihinde konuyu görüştü ve talebi uygun buldu. Muhasebe kalemine haritaların gönderilmesini emretti (BOA MF. MKT. 341/62, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 1). Neticede istenilen haritalar Mudanya rüşdiye mektebine gönderildi. Maarif Nezareti, 2 Kasım 1896 tarihinde Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne, Avrupa-yı Osmani ve Asya-yı Osmani haritalarının gönderildiğini, alındığında bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi (BOA MF. MKT. 341/62, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 2). Ancak daha sonra gönderilen haritaların yanlış olduğu ortaya çıktı. Bunun üzerine Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğü, 17 Aralık 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne, gönderilen haritaların Avrupa-yı Osmani ve Asya-yı Osmani değil, Avrupa ve Asya haritaları olduğunu, bu haritaların ileride başka mekteplere gönderilmek üzere geri alındığını belirtti. Daha önce istenilen haritaların gönderilmesini talep etti (BOA MF. MKT. 341/63, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 3). Mekâtib-i rüşdiye idaresi konuyu 30 Aralık 1896 tarihinde görüştü. İstenilen haritaların nezaret kitap anbarından gönderilmesini kararlaştırdı. Bu durumun *taht-ı tasdike* alınması için konuyu maarif meclisine havale etti (BOA MF. MKT. 341/63, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 3). 7 Ocak 1897 tarihinde maarif meclisi konuyu mütalaa etti. Mudanya rüşdiye mektebi için talep edilen haritaların gönderilmesinin muhasebe kalemine emredilmesine karar verdi. Muhasebe kalemi, 20 Ocak 1897 tarihinde Mudanya rüşdiyesi için istenilen ve maarif meclisi tarafından uygun bulunan Rumeli ve Anadolu kıtalarının ayrı ayrı haritalarının bulunmadığını, onun yerine nezaret kitap ambarında bulunan bir adet *memâlik-i mahrûse-i şâhâne* haritası gönderilmesini ifade etti (BOA MF. MKT. 341/63, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 3). Maarif Nezareti, 8 Mart 1897 tarihinde Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne, aynı doğrultuda malumat verdi. *Memâlik-i mahrûse-i şâhâne* haritasının postayla gönderildiğini bildirdi (BOA MF. MKT. 341/63, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314, lef 4).

Maarif Nezareti'nin Mudanya rüşdiyesine gönderdikleri, kitap, risale ve harita ile sınırlı kalmadı. Nitekim Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürü Mehmet Sami Bey, 1898 yılında Mudanya erkek rüşdiye mektebine yaptığı bir ziyaret sırasında talebelerin mahalle mekteplerindeki gibi döşeme üzerinde oturarak ders işlediklerini, mektepte sıra, rakam tahtası ve muallimlerin kullanması için kürsü olmadığını gördü. İhtiyaçların giderilmesi için *iane-i ahaliye* müracaat edildiye de yardımın toplaması mümkün olmadı (BOA MF. MKT. 422/55, 14 Kasım 1898/29 C 1316, lef 2). Daha sonra eksiklerin tamamlanması ile ilgili keşif defteri tanzim edildi. Gerekli olan araç gereçlerin 1332 kuruşa mal olacağı tespit edildi (BOA MF. MKT. 422/55, 14 Kasım 1898/29 C 1316, lef 1). Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğü, 3 Eylül 1898 tarihinde Maarif Nezareti'nden 1332 kuruşun maarif hisse-i ianesinden sarf edilmesi için müsaade istedi. Neticede konuya dair evrak ilgili birimler tarafından görüşüldü (BOA MF. MKT. 422/55, 14 Kasım 1898/29 C 1316, lef 2). İhtiyaçlar için zikrolunan 1332 kuruş meblağın sene-i haliye bütçesinin taşra kısmında belirtilen tesisat tertibinden karşılanması kararlaştırıldı. Maarif Nezareti, bu kararı ve gereğini 25 Ekim 1898 tarihinde Hüdavendigâr vilayeti maarif müdürlüğüne bildirdi (BOA MF. MKT. 422/55, 14 Kasım 1898/29 C 1316, lef 3).

8. Mektebin Öğrenci Mevcudu

Mudanya erkek rüşdiye mektebinde 1888 yılında 53 talebe öğrenim görmekteydi (1888-1889/H.1306 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 16, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 73). Bu mevcut 1893 yılına kadar aynı kaldı (1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 19, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 471). Bu tarihten itibaren mektebin talebe sayısı düşmeye başladı. 1893-1894 yıllarında 41 talebe (1893-1894/H.1311 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 20, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 306), 1894-1895 yıllarında 40 talebe (1894-1895/H.1312 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 21, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 359), 1895-1896 yıllarında 43 talebe (1895-1896/H.1313 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 22, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 129), 1896-1897 yıllarında 36 talebe bulunmaktaydı (1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 23, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 414). 1897-1898 yıllarında talebe sayısı 25'e kadar düştü (1897-1898/H.1315



Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 24, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 303). Bu tarihten itibaren talebe sayısı artmaya başladı. 1898-1899 yıllarında 30 talebe (1898-1899/H.1316 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 25, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 434; 1898-1899/H.1316 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1316, s. 1031), 1899-1900 yıllarında 33 talebe¹¹ (1899-1900/H.1317 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 26, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 330), 1900-1901 yıllarında 43 talebe¹² (1900-1901/H.1318 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 27, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 328), 1901-1902 yıllarında 43 talebe (1901-1902/H.1319 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 28, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 340; 1901-1902/H.1319 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1319: 557), 1902-1903 yıllarında 43 talebe (1902-1903/H.1320 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 29, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 354), 1903-1904 tarihinde 45 talebe mevcuttu (1903-1904/H.1321 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 30, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 356). Bu tarihten itibaren mektepte talebe sayısı tekrar düşmeye başladı. 1904-1905 yıllarında 38 talebe (1904-1905/H.1322 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 31, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 332), 1905-1906 yıllarında 39 talebe (1905-1906/H.1323 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 32, Matbaa-ı Vilayet, Bursa: 344), 1906-1907 yıllarında 28 talebe bulunmaktaydı (1906-1907/H.1324 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Defa 34, Matbaa-ı Vilayet, Bursa, 590).

Salnamelerdeki verilerden görüldüğü kadarıyla Mudanya erkek rüşdiye mektebinin talebe sayısında zaman zaman artış ve azalışlar meydana geldi. Yıllara göre inişli çıkışlı bir seyir izlese de talebe mevcudu 25'in altına düşmedi. Talebe sayısının azlığı sebebiyle mektebin kapanması söz konusu olmadı. Kısacası mektep eğitim-öğretim faaliyetlerine herhangi bir aksama olmaksızın devam etti.

Mudanya erkek rüşdiye mektebi muallim, hademe ve talebeleriyle ilgili güzel bir örnek de dönemin belgelerinde yer aldı. 1877 yılında Mudanya rüşdiyesi muallim, hademe ve öğrencileri *iane-i cihâdiye* olarak topladıkları 302,5 kuruşu beşlik akçe şeklinde Mudanya mal sandığına teslim ettiler. Toplanan meblağ cüz'i olmasına rağmen, emsaline örnek bir hizmet olması dolayısıyla mektebin öğrencilerinin bu *eser-i hamiyetlerinin* iane-i harbiye komisyonu tarafından gazetelerde takdir olunmasına karar verildi (BOA MF. MKT. 46/15, 7 Şubat 1877/23 M 1294, lef 1).

9. Rüşdiye Mektebi Binasının Tamiri Meselesi

1875 yılında faaliyete geçirilen Mudanya erkek rüşdiye mektebinin zamanla tamiri gündeme geldi. 1908 yılında mektep binasının *bazı aksâmı müşrif-i harâb* hale geldi. Mektebi boşaltmanın yüklü masraf gerektireceği düşünüldü. Daha sonra yapılan keşif sonucunda mektep binasının tamirinin 4543 kuruşa mal olacağı belirlendi. Ancak münâkasada talep bulunamadı. 1908 yılında Mudanya kazası kaymakamlığı, Hüdavendigar vilayeti maarif müdürlüğüne durumu bildirerek, binanın tamirinin emaneten icra edilmesini ve adı geçen meblağın sarfına müsaade buyrulmasını talep etti. Ayrıca kaymakamlık keşifnameyi gönderdi. Hüdavendigar vilayeti, 4 Haziran 1908 tarihinde Maarif Nezareti'ne bu durumu bildirerek gereğinin yapılmasını talep etti (BOA MF. MKT. 1073/16, 20 Ağustos 1908/22 B 1326, lef 1). Kısa süre sonra taleple ilgili evrak Maarif Nezareti, muhasebe kaleminde 24 Temmuz 1908 tarihinde mütalaa edildi. Muhasebe kalemi, ilgili evrakı ve hazırlanan keşif defterini uygun buldu. Mektebin tamiri için gerekli olan meblağın 1908 yılı bütçesinin taşra kısmındaki inşaat tertibinden karşılanmasını kararlaştırdı. Ayrıca bu hususun *taht-ı karara* alınması için maarif meclisine havale edilmesi gerektiğini belirtti (BOA MF. MKT. 1073/16, 20 Ağustos 1908/22 B 1326, lef 1). Konuyu, 8 Ağustos 1908 tarihinde görüşen maarif meclisi olumlu görüşte bulundu. Evrakı muhasebe kalemine gönderdi. 15 Ağustos 1908 tarihinde muhasebe kalemi, Mudanya rüşdiye mektebi binasının tamiri için beyan olunan 4540 kuruşun sim mecidi 19 kuruşa tahvilinde tutarı bulunan 4313 kuruş muhasebe tarafından kaydedildiğini, *meblâğ-ı mezburun sarf idilerek tesadüf ideceği şehriye masraf cetvelinin senesi sütununa idhali ve evrak-ı müsbetesinin cetveline rabten irsali hususunun evrak-ı keşfinin iadesiyle cevaben iş'arı* şeklinde görüşünü ifade etti (BOA MF. MKT. 1073/16, 20 Ağustos 1908/22 B 1326, lef 1). Maarif Nezareti, 20 Ağustos 1908 tarihinde Hüdavendigar vilayetine konuyla ilgili bilgi verdi (BOA MF. MKT. 1073/16, 20 Ağustos 1908/22 B 1326, lef 1). Ancak Mudanya rüşdiyesinin tamiri gerçekleşemedi. Hüdavendigar vilayeti, 8 Ağustos 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği tahriratta; 1908 yılında Mudanya rüşdiye mektebinin tamiri için belirlenen meblağın mal sandığından tesviyesinin yapılamadığını, bu sebeple mektebin tamiratının gerçekleşemediğini ifade etti. Daha fazla gecikilirse mektep binasının daha harap bir hale geleceğini, bu sebeple masrafının da artacağını Mudanya kazası kaymakamlığı tarafından bildirildiğini ve gereğinin yapılması gerektiğini bildirdi (BOA MF. MKT. 1073/16, 20 Ağustos 1908/22 B 1326, lef 2).

¹¹ Aynı tarihte mektebin talebe mevcudu maarif salnamesinde 34 olarak gösterilmiştir (1899-1900/H.1317 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1317: 1145).

¹² Aynı tarihte mektebin talebe mevcudu maarif salnamesinde 69 olarak gösterilmiştir (1900-1901/H.1318 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1318:1182).



Sonuç

19. yüzyılda Osmanlı taşrasında dönemin anlayışı çerçevesinde eğitimin modern yüzünü oluşturan rüşdiye mektepleri açılmaya başlandı. 1869 tarihinde Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayınlanmasıyla birlikte kaza merkezlerinde rüşdiye mekteplerinin açılması hız kazandı. Bu bağlamda Osmanlı taşrasında birçok kazada rüşdiye mektepleri açıldı. Mudanya erkek rüşdiye mektebi de bu süreç içerisinde, 1875 yılında faaliyete geçirildi. Mektebin kadrosunu muallim-i evvel, muallim-i sâni, sülüs ve rika hocaları, bevâb oluşturdu. Mektebin ihtiyaç duyduğu kitap, risale, harita gibi ders araç gereçleri genellikle Maarif Nezareti tarafından temin edilmeye çalışıldı. Mektepte görev yapan personel sık sık değişse de mektep öğretmen temini sorunu yaşamadı. Yani mektepte boşta kalan muallimlik yok denecek kadar azdı. Mudanya rüşdiye mektebinde talebe sayısında ara ara inişli çıkışlı dalgalanmalar yaşandı. Ancak tüm bu dalgalanmalara rağmen mektebin talebe mevcudu 25'in altına düşmedi. Mudanya rüşdiyesinde gerek muallim yokluğu, gerekse talebe azlığı sebebiyle mektebin kapanma durumuna gelmesi söz konusu olmadı. Yani mektep eğitim-öğretim faaliyetlerine ara vermeden devam etti. Mudanya rüşdiye mektebinde oldukça düşük olan öğretmen maaşlarına zam yapılması ve mektebin tamir ettirilmesi hususunda mali kaynaklı sıkıntılar yaşandı. O dönemde devletin içinde bulunduğu ekonomik durum düşünüldüğünde bu gibi sorunların Osmanlı taşrasında mevcut olan diğer rüşdiye mekteplerinde de sık sık yaşandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

Bâb-ı Âli Evrâk Odası Belgeleri

BOA. BEO. 81046, 20 Şubat 1898/28 N 1315; BEO. 81446, 6 Mart 1898/12 L 1315.

İrade Dâhiliye

BOA. İrade. Dâhiliye, 80507,23 Şubat 1887/29 Ca 1304.

Maârif Nezareti Mektûbi Kalemî Belgeleri

MF. MKT. 33/19, 15 Ocak 1876/ 18 Z 1292; MF. MKT. 35/120, 26 Nisan 1876/1 R 1293; MF. MKT. 40/42, 28 Temmuz 1876/28 C 1293; MF. MKT. 40/126, 2 Ağustos 1876/11 B 1293; MF. MKT. 46/15, 7 Şubat 1877/23 M 1294; MF. MKT. 48/171, 21 Mayıs 1877/8 Ca 1294; MF. MKT. 49/119, 7 Haziran 1877/25 Ca 1294; MF. MKT. 51/70, 4 Eylül 1877/25 Ş 1294; MF. MKT. 60/51, 27 Şubat 1879/5 Ra 1296; MF. MKT. 93/2, 26 Ocak 1887/1 Ca 1304; MF. MKT. 106/35, 12 Şubat 1889/11 C 1306; MF. MKT. 118/63, 24 Haziran 1890/6 Za 1307; MF. MKT. 118/89, 2 Temmuz 1890/14 Za 1307; MF. MKT. 195/21, 6 Şubat 1894/30 B 1311; MF. MKT. 205/37, 7 Mayıs 1894/2 Za 1311; MF. MKT. 245/58, 17 Ocak 1895/20 B 1312; MF. MKT. 267/58, 12 Haziran 1895/18 Z 1312; MF. MKT. 310/60, 13 Nisan 1896/29 L 1313; MF. MKT. 341/62, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314; MF. MKT. 341/63, 2 Kasım 1896/26 Ca 1314; MF. MKT. 386/52, 27 Şubat 1898/5 L 1315; MF. MKT. 394/15, 26 Nisan 1898/4 Z 1315; MF. MKT. 369/51, 27 Eylül 1897/29 R 1315; MF. MKT. 400/47, 18 Haziran 1898/28 M 1316; MF. MKT. 422/55, 14 Kasım 1898/29 C 1316; MF. MKT. 804/63, 21 Eylül 1904/11 B 1322; MF. MKT. 839/12, 13 Şubat 1905/8 Z 1322; MF. MKT. 843/11, 1 Nisan 1905/25 M 1323; MF. MKT. 867/70, 3 Temmuz 1905/29 R 1323; MF. MKT. 867/70, 12 Aralık 1905/14 L 1323; MF. MKT. 1073/16, 20 Ağustos 1908/22 B 1326; MF. MKT. 1083/29 23 Kasım 1908/28 L 1326; MF. MKT. 1146/3, 13 Ocak 1910/1 M 1328.

Salnameler

Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri

1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 1.
1873-1874/H.1290 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 4.
1874-1875/H.1291 Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, Defa 5.
1879-1880/H.1297 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 11.
1883-1884/H.1301 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 12.
1885-1886/H.1303 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 13.
1886-1887/H.1304 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 14.
1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 15.
1891-1892/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 18.
1893-1894/H.1311 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 20.
1894-1895/H.1312 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 21.
1895-1896/H.1313 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 22.
1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 23.
1897-1898/H.1315 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 24.
1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 25.
1899-1900/H.1317 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 26.
1901-1902/H.1319 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 28.
1903-1904/H.1321 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 30.
1904-1905/H.1322 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 31.
1904-1905/H.1322 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 31.
1905-1906/H.1323 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 32.
1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 34.
1907-1908/H.1325 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Defa 34.

Maârif Salnameleri

1898-1899/H. 1316 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1316.
1899-1900/H.1317 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1317.
1900-1901/H.1318 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1318.



1901-1902/H.1319 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Amire, Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye, 1319.

Mevzuât

Nizamnameler

4 Temmuz 1869/24 Cemâzi'e'l-evvel 1286 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi, Düstür, I. Tertib, C.2, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, s. 184-219.

Araştırma Eserleri

Akkutay, Ülker, (1999). Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi. *Osmanlı*, Güler Eren (Ed.), C.5, s. 187-194.

Akyüz, Yahya,(2012). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.

Altınova, Ayşegül, (2010). *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yabancı Tarih Bilim Dalı, Ankara.

Baltacı, Cahit, (2004). Mektep, Osmanlılar' da. *TDVİA*, (c. 29, ss. 6-7),Ankara.

Çakmak, Biray, (2017). Gediz Kazası Erkek Rüşdiye Mektebi (1873-1907) ve Mehmet Emin Efendi'nin Muallim-i Sani Tayini. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C.14, s. 223-251.

Çakmak, Biray, (2018).Turgutlu Kazasında Geleneksel ve Modern Eğitim. *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, Muzaffer Tepekaya, Zafer Atar, Ferhat Berber, İlker M. Çağlar (Eds), Turgutlu, s. 805-832.

Hızlı, Mefahil, (1994). Osmanlı Medreselerinde Bozulma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.6, C.6, s. 71-82.

Hızlı, Mefahil, (2008). Osmanlılarda İlköğretimin Tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.12, s. 85-106.

İşpirli, Mehmet, (2003). Medrese (Osmanlı Dönemi). *TDVİA*, (c.28, ss.327-333), Ankara.

Kazıcı, Ziya, Osmanlı Eğitim ve Öğretim Sisteminde Genel Medreseler. *Osmanlı*, Güler Eren (Ed.), C.5, s. 161-168.

Kodaman, Bayram, (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öztürk, Cemil, (1993). Dârümuallimîn. *TDVİA*, (c.8, ss.551-552),Ankara.

Öztürk, Cemil, (2008). Rüşdiye. *TDVİA*, (c.35, ss.300-303), Ankara.

Satıcı, Emre, (2008). 19. Yüzyılda Hüdavendigâr Eyaleti. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Somel, S. Akşin, (2010). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İslamlaşma, Otokrasi ve Disipli*. Çev. Osman Yener, İstanbul: İletişim Yayınları.